

TIKSLO SIEKIMO GRUPĖS PASIRINKIMUI TURINTYS ĮTAKOS VEIKSNIAI

Visvaldas Legkauskas

Doktorantas
Vytauto Didžiojo universiteto
Psichologijos katedra
K. Donelaičio g. 52, LT-3000 Kaunas
El. paštas: Visvaldas_Legkauskas@fc.vdu.lt
Tel.: (8 652) 4 92 73

Grupės bendradarbiavimas yra būtina bet kokios kolektyvinės veiklos produktyvumo sąlyga. Žmonės telkiasi į grupes siekdami bendrų tikslų, tačiau kartu su grupe jie gali patenkinti ir savo socialinius poreikius (dėmesio, pagarbos ir rūpinimosi). Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip siekimas patenkinti socialinius poreikius veikia tikslo siekimo grupės pasirinkimą. Norėta eksperimentais įvertinti siekimo akivaizdžiai bei teigiamai išsiskirti ir būti naudingam santykinę svarbą žmogui renkantis tikslo siekimo grupę. Tyrime dalyvavo 36 studentai (20 merginų ir 16 vaikynų, amžiaus vidurkis 20 metų), kurie turėjo komandinių sporto šakų patirties. Tiriamiesiems buvo pateiktas situacijos, kurioje jie turėjo rinktis komandas priklausomai nuo jų akivaizdaus išskirtinumo, prestižo ir savo galimybės būti naudingam komandai, aprašymas. Tyrimo rezultatai parodė, kad renkantis tikslo siekimo grupes buvo svarbūs visi trys veiksniai. Dalyvavusiems šiame tyrime svarbiausias veiksnys renkantis tikslo siekimo grupę buvo galimybė būti naudingam grupei, mažiau svarbus – grupės prestižas. Renkantis tikslo siekimo grupę narystės grupėje teikiama galimybė akivaizdžiai išsiskirti buvo mažiausiai svarbus veiksnys, tačiau jis irgi turėjo įtakos tiriamųjų pasirinkimui.

Didžiąją dalį savo gyvenimo mes pralaidžiame bendraudami su kitais žmonėmis. Bendravimas mums svarbus pats savaime, kaip būdas patenkinti šį poreikį (Carver ir Scheier, 1996), tačiau kartu jis suteikia mums galimybę ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis siekiant tikslų, kurių be kitų pagalbos negalėtume pasiekti. Bendraudami ir bendradarbiaudami mes tampame įvairių grupių nariais.

Šiame straipsnyje **grupę** apibrėšime kaip žmonių bendriją, kurios nariai panašūs tam tikrais požymiais, bendrauja tarpusavyje ir siekia jiems svarbių bendrų tikslų. B. Lickelo,

D. L. Hamiltono, A. Lewiso, S. J. Shermano, G. Wiczorkowskos ir N. A. Uhleso (2000) tyrimai rodo, jog šie požymiai būtini, kad žmonių bendrija būtų suvokiama kaip grupė. **Tikslo siekimo grupę** apibrėšime kaip suburtą konkrečioms tikslams siekti.

Suprantama, bene svarbiausia grupės savybė, skatinanti žmogų dėtis prie konkrečios tikslo siekimo grupės, yra jos tiesioginis, apčiuopiamas naudingumas, pajėgumas pasiekti bendrą narių tikslą (pvz., renkantis darbo vietą bus labai svarbūs pinigai ir karjeros galimybės). Bendradarbiavimas su grupe yra būtina bet kokios kolektyvinės veik-

los produktyvumo sąlyga. Žmonės jungiasi į grupes siekdami bendrų tikslų, tačiau būdami jų nariais jie gali patenkinti ir savo socialinius poreikius, tokius kaip dėmesio, pagarbos ir rūpinimosi. Be galimybės pasiekti tikslą, grupės pajėgumas tenkinti jos nario socialinius poreikius taip pat yra svarbus veiksnys, turintis įtakos tiek tikslo siekimo grupės pasirinkimui, tiek vėlesniam nario pasitenkinimui savo naryste ir motyvuotumui dirbti bendram grupės labui.

H. Tajfelo (1978, 1982) socialinės tapatybės teorija tvirtina, kad žmogus turi poreikį save vertinti teigiamai. Ši idėja iš esmės nėra nauja – analogiškų su savigarbos kėlimu susijusių poreikių galime rasti jau H. A. Murray ir A. Maslowo teorijose (Carver ir Scheier, 1996). H. Tajfelo kolega J. C. Turner (1982) teigia, kad jei žmogui svarbi narystė kokioje nors grupėje, minėto savigarbos poreikio skatinamas jis norės tą grupę vertinti teigiamai. Grupės vertinamos pagal svarbius požymius jas lyginant su kitomis grupėmis. Aplinkinių reiškiami palankūs grupės vertinimai jos nariams suteikia aukštesnį statusą ir prestižą, taigi kelia jų savigarbą, o nepalankūs – ją mažina. J. C. Turnerio (1982) nuomone, grupės konkuruoja ne tik dėl materialinių išteklių, bet ir dėl visko, kas pagerintų jų vertinimą, statusą ir prestižą. Tokį statuso, prestižo ir teigiamo įvertinimo siekimą apibendrinamai vadinsime **teigiamo įvertinimo siekimu**. Žmonės didžiuojasi savo grupės laimėjimais netgi tada, kai jie tiems laimėjimams neturėjo jokios tiesioginės įtakos. M. B. Brewer ir R. P. Browno (1998) aprašomame eksperimente krepšinio komandos gerbėjai žiūrėjo rungtynes ir paskui turėjo įvertinti savo įgūdžius. Tie žiūrovai, kurių palaikoma komanda laimėjo, savo pačių įgūdžius buvo linkę vertinti geriau nei tie, kurių palaikoma komanda pralaimėjo. Iš čia galima daryti išvadą, kad jei žmogus turi galimybę rinktis iš dviejų grupių, kurioms galėtų priklausyti, kitiems veiksniams esant lygiems,

motyvuojamas siekimo teigiamai išsiskirti, rinksis aukštesnio statuso ir prestižo, pirmaujančią grupę.

Tačiau socialinės tapatybės teorija negali paaiškinti, kodėl žmonės renkasi žemo statuso grupes ir netgi aktyviai gina savo narystę. Jei teigiamo įvertinimo siekimas yra toks svarbus, pralaiminčios sportinės komandos turėtų nustoti ne tik gerbėjų, bet ir žaidėjų, o įvaizdžiui jautrūs paaugliai nebūtų deviantinių grupių nariai.

M. B. Brewer ir kolegų (Brewer, 1991; Brewer, 1997; Brewer ir Brown, 1998; Brewer ir Pickett, 1999) nuomone, kad narystė grupėje padėtų žmogui susikurti aiškesnę, prasmingesnę ir nuoseklesnę socialinio pasaulio vaizdą (Hogg ir Abrams, 1993), grupė turi pasižymėti aiškiai apibrėžtais ir akivaizdžiai pastebimais narystės kriterijais, pakankamai aiškiai išsiskirti. Anot M. B. Brewer optimalaus išskirtinumo teorijos, besirenkančiam grupę žmogui turi įtakos dviejų prieštaraujančių siekių sąveika. Viena vertus, žmogus siekia priklausyti platesnėms grupėms, o kita – išsiskirti iš kitų. Dėl tokios sąveikos žmogus stengiasi priklausyti tokioms grupėms, narystė kuriose leistų išsiskirti platesnėje socialinėje bendruomenėje. Tokį siekimą vadinsime **išskirtinumo siekimu**. Kuo didesnė grupė, tuo mažiau aiškios jos ribos ir narystės kriterijai. Todėl M. B. Brewer teigia, kad minėtus prieštaraujančius priklausymo ir išsiskyrimo siekius geriausiai galima patenkinti nedidelėse grupėse, turinčiose akivaizdžius narystės kriterijus. M. B. Brewer ir R. P. Browno (1998) aprašomų tyrimų duomenys rodo, kad tiek laboratoriniuose, tiek natūraliomis sąlygomis atliekamuose tyrimuose mažumą sudarančių grupių nariai aiškiau suvokė savo priklausomybę joms ir buvo labiau linkę laikytis grupės norų nei daugumą sudarančių grupių nariai. Tai leidžia manyti, kad kitiems veiksniams esant lygiems, siekdami išsiskirti, žmonės norėtų priklausyti mažumą, o ne daugumą sudarančiai grupei.

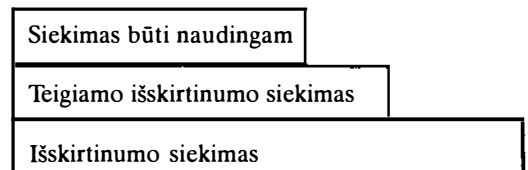
Reikia pažymėti, kad H. Tajfelo ir J. C. Turnerio nurodomas teigiamo įvertinimo siekimas ir M. B. Brewer aprašomas išskirtinumo siekimas vienas kito nepaneigia. Savo optimalaus išskirtinumo teorijoje M. B. Brewer tarsi bando užčiuopti platesnį grupių rinkimosi aiškinimo principą, kuris leistų paaiškinti daugiau nei teigiamo savęs vertinimo siekimas. Kaip tvirtina J. C. Turner (1982), grupės nario teigiamo savęs vertinimo pagrindas yra jos gebėjimas išsiskirti iš kitų grupių kokiomis nors vertinamomis savybėmis. Tokį teigiamo išskirtinumo siekimą galima laikyti tam tikru išskirtinumo siekimo atveju.

Nors tyrinėtojai pabrėžia teigiamo įvertinimo siekimo ir išskirtinumo siekimo svarbą tikslo siekimo grupės pasirinkimui, mūsų nuomone, šie siekiai negali būti svarbiausias socialinis-psichologinis pagrindas, skatinantis žmogų rinktis tą, o ne kitą tikslo siekimo grupę. Kaip jau minėjome, žmonės jungiasi į tikslo siekimo grupes pirmiausia tam, kad jose bendradarbiaudami su kitais nariais galėtų pasiekti savo bendrus tikslus. Tačiau vienas iš esminių tikslo siekimo grupių bruožų yra efektyvumo siekimas, tai yra pastangos siekti bendrų tikslų mažiausiomis sąnaudomis. Todėl tikslo siekimo grupė iš savo narių reikalauja indėlio, kuris būtų kiek įmanoma naudingesnis bendram tikslui, nes nenaudingi arba mažai naudingi nariai neleidžia pasiekti didžiausio efektyvumo ir taip tampa grupei našta. Tokius narius grupė stengsis kuo greičiau pašalinti. Savaime aišku, pašalintam iš grupės nariui grupė nebenaudinga. Todėl, mūsų nuomone, turėdamas galimybę rinktis, kuriai iš dviejų tikslo siekimo grupių priklausyti, žmogus didžiausią reikšmę skirs galimybei būti naudingam grupei, nes jei narys bus nenaudingas ir dėl to pašalintas, grupės potencialiai teikiamas išskirtinumas ir savigarba tam nariui nustos savo reikšmės.

Vėlgi tiek teigiamo įvertinimo siekimas gali būti laikomas tam tikru išskirtinumo siekimo atveju, tiek siekimas būti naudingam – tam tikru teigiamo įvertinimo siekimo atveju. Teigiamai vertinamas tikslo siekimo grupės narys dar nebūtinai naudingas grupės tikslams pasiekti. Krepšinio komandos žaidėjas gali išsiskirti ypač geru humoro jausmu ar draugiškumu, tačiau būti visiškai nenaudingas aikštelėje. Taigi, mūsų nuomone, pagal savo svarbą siekiai, skatinantys žmogų rinktis konkrečią tikslo siekimo grupę, turi tokią hierarchinę struktūrą (pav.).

Trijų minėtų siekių realizavimas užtikrina žmogaus socialinę-psichologinę gerovę patenkindamas tris poreikius. Kad būtų patenkintas dėmesio poreikis, žmogus turi rasti būdų išsiskirti iš kitų (Viliūnas ir Kravčenko, 2000). Gebėjimas teigiamai išsiskirti užtikrina aplinkinių vertinimą ir pagarbą, o tai savo ruožtu kelia žmogaus savigarbą (Carver ir Scheier, 1996; Tajfel, 1978; Turner, 1982). Tačiau kad žmogus galėtų patenkinti rūpinimosi juo poreikį (Baumeister ir Leary, 1995; Murray, cituojamas Carver ir Scheier, 1996), tikslo siekimo grupėje jam nepakanka teigiamai išsiskirti jost tikslams nereikšmingu požymiu ar požymiais, jis turi būti naudingas grupei. Taigi išskirtinumo ir teigiamo įvertinimo siekimai nėra savitiksliai, tai greičiau žmogaus siekimo patenkinti rūpinimosi juo poreikį pakopos.

Šio mūsų tyrimo tikslas yra empiriškai įvertinti siekimo būti naudingam, teigiamo įvertinimo siekimo ir išskirtinumo siekimo santyki-

Pav. Tikslo siekimo grupės pasirinkimui turintys įtakos siekiai

nę svarbą žmogaus pasirinkimui dėtis prie tos ar kitos tikslo siekimo grupės, kai toks pasirinkimas įmanomas, o grupės panašios savo pajėgumu pasiekti tikslą.

Remdamiesi pirmiau išdėstytais teoriniais samprotavimais, keliame hipotezes, kad kitiems veiksniams esant lygiems, rinkdamiesi tikslo siekimo grupę, žmonės pirmenybę teiks:

H1: Dideles galimybes laimėti turinčioms grupėms, kurioms galės būti naudingi.

H2: Dideles galimybes laimėti turinčioms grupėms, kurioms galės būti naudingi, prieš mažas galimybes laimėti turinčias grupes, kurioms galės būti naudingi, tačiau joms teiks pirmenybę prieš visas grupes, kurioms negalės būti naudingi.

H3: H1 ir H2 nurodytoms grupėms – prieš dideles galimybes laimėti turinčias grupes, kurioms negalės būti naudingi, tačiau joms teiks pirmenybę prieš tas grupes, kurios turi mažas galimybes laimėti.

H4: Jei galės pasirinkti – grupei, kuriai galės būti naudingi arba kuri turės dideles galimybes laimėti, o nebeteiks reikšmės grupės teikiamam išskirtinumui.

H5: Rinkdamiesi iš dviejų grupių, kurios abi turi mažas galimybes laimėti ir nė vienai iš jų negalės būti naudingi, – tai grupei, narystė kurioje jiems leis išsiskirti nors ir mažareikšmiu požymiu.

Ketvirta hipotezė iškelta remiantis prielaida, kad jei siekimas teigiamai išsiskirti ir sieki-

mas būti naudingam grupei yra tam tikri siekimo išsiskirti atvejai, galėdamas teigiamai išsiskirti ir būdamas naudingas grupei žmogus nesieks dar papildomai išsiskirti.

Metodika

Tiriamieji. Dalyvavusieji šiame tyrime buvo atrinkti iš psichologijos įvado kursą lankiusių studentų. Šis kursas buvo dėstomas kaip bendrauniversitetinis dalykas, todėl tarp tiriamųjų buvo įvairių specialybių studentų (žr. 1 lentelę). Tyrimo užduotys buvo pateiktos tiems studentams, kurie dabar užsiiminėja ar anksčiau užsiiminėjo komandinėmis sporto šakomis, tai yra žaidžiančių krepšinį, futbolą, rankinį ar pan. Grupę sudarė 20 merginų (amžiaus moda 19 metų, amžiaus vidurkis – 19,5 metų) ir 16 vaikinių (amžiaus moda 20 metų, amžiaus vidurkis – 21,06 metų).

Tyrimo užduotys ir eiga. Kaip jau minėta, mūsų tyrimo tikslas buvo įvertinti išskirtinumo siekimo, teigiamo įvertinimo siekimo ir siekimo būti naudingam santykinę svarbą žmogui renkantis tikslo siekimo grupę, tai yra nustatyti, kuris iš šių siekimų yra svarbiausias ir kuris mažiausiai svarbus. Šiame tyrime siekimo išraiška buvo laikomas tą siekimą patenkinančios galybės pasirinkimas. Pavyzdžiui, jei tiriamasis renkasi galimybę būti naudingas, vadinasi, jis siekia būti naudingas. Dviejų sie-

1 lentelė. *Tiriamųjų pasiskirstymas pagal studijuojamą specialybę*

	Merginos	Vaikinai	Iš viso
Aplinkotyra	1		1
Ekonomika	2	6	8
Informatika		1	1
Humanitariniai mokslai	4	3	7
Psichologija	2	1	3
Sociologija ir socialinis darbas	6		6
Politologija	4	5	9
Menai	1		1
Iš viso	20	16	36

kimų santykinės svarbos išraiška buvo laikomas pirmenybės suteikimas galimybei patenkinti vieną siekimą prieš galimybę patenkinti kitą. Pavyzdžiui, jei tiriamasis renkasi galimybę būti naudingas vietoje galimybės teigiamai išsiskirti, vadinasi, jam siekimas būti naudingam yra svarbesnis už siekimą teigiamai išsiskirti.

Galimybės realizuoti išskirtinumo siekimą, teigiamo išskirtinumo siekimą ir siekimą būti naudingam buvo apibūdintos taip:

- 1) Išskirtinumas – (a) grupė išsiskiria kokia nors pastebima, tačiau grupės tikslams nesvarbia savybe (šiuo atveju išskirtine apranga), (b) grupė niekuo neišsiskiria.
- 2) Teigiamas vertinimas – (a) labai tikėtina, kad grupė laimės, (b) mažai tikėtina, kad grupė laimės.
- 3) Naudingumas grupei – (a) narys yra naudingas grupei, (b) narys nėra naudingas grupei.

Derinant tarpusavyje minėtas savybes, kurių kiekviena turėjo po du lygius (a ir b), buvo gauti 8 skirtingi grupių aprašymai (pvz., „Dideles galimybės laimėti turinti komanda, kuriai būsite naudingas ir kurios apranga neišsiskiria“, „Mažas galimybės laimėti turinti komanda, kuriai nebūsate naudingas ir kurios apranga neišsiskiria“, „Dideles galimybės laimėti turinti komanda, kuriai nebūsate naudingas ir kurios apranga išsiskiria“ ir t. t.). Šie 8 komandų aprašymai buvo po vieną užrašyti ant kortelių. Individualaus tyrimo metu tiriamajam (-ai) buvo pateikiamas toks situacijos aprašymas:

„Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti, kokios grupių savybės daro jas patrauklias ir skatina žmones prie jų jungtis.

Išsivaizduokime, kad esate gynybinio plano žaidėjas (-as) (futbolo, krepšinio, rankinio ir pan.). Jūs turite galimybę dalyvauti mėgėjų lygos turnyre. Jus kviečia keletas lygos komandų. Komandos skiriasi keletu savybių. Kaip ir visuose turnyruose, yra komandų favoričių, turinčių dideles galimybės laimėti,

ir komandų, kurių galimybės laimėti menkos. Yra komandų, kurioms jūsų sugebėjimai būtų labai naudingi (jūs labai sustiprintumėte komandos gynybą), o kitoms komandoms jūsų žaidimas ypatingos naudos neduotų, nes ten jau yra pakankamai daug pajėgių gynėjų. Galiausiai komandos skiriasi savo apranga. Neseniai buvo nutarta turnyre dalyvaujančių komandų skaičių padidinti nuo 8 iki 10. Dviem naujoms komandoms turnyro rėmėjai parūpino naujo pavyzdžio ir išsiskiriančio dizaino sportinę aprangą. Smulkmena, tačiau maloni.“

Toliau jums poromis bus pateikti grupių apibūdinimai ir jūs turėsite nurodyti, kurią iš komandų čia aprašytoje situacijoje pasirinktumėte. Žinoma, renkantis grupes gali būti svarbūs ir čia nepaminėti kriterijai. Tačiau prašytume rinktis taip, lyg grupės būtų vienos pagal visus kriterijus, išskyrus tuos, kuriuos nurodys tyrėjas.

Paskui tiriamajam (-ai) buvo poromis pateikiami ant kortelių užrašyti komandų apibūdinimai ir tiriamasis (-oji) turėjo pasakyti, kurią iš dviejų komandų rinktųsi toje situacijoje. Iš viso kiekvienas tiriamasis (-oji) turėjo palyginti 28 komandų poras.

Tyrimo rezultatai

Tiriamųjų atsakymai buvo analizuojami kaip poriniai ekspertų palyginimai. Pirmiausia buvo apskaičiuotas kiekvieno tiriamojo atsakymų sujungtinumo koeficientas, leidžiantis įvertinti tiriamojo atsakymų vidinį suderinamumą (Кэндал, 1975). Sujungtinumo koeficientas parodė, kokia tikimybė, kad tiriamasis atsakymus pateikė atsitiktine tvarka. Toliau buvo skaičiuojamas konkordancijos koeficientas (Kendall W) tiriamųjų tarpusavio suderinamumui įvertinti. Jei remdamiesi kiekvieno tiriamojo atsakymais jam sudarytume ranginę 8 grupių aprašymų eilutę, konkordancijos koeficientas rodytų, kokia yra tikimybė, kad pagal įvairių tiriamųjų atsakymus sudarytų ranginių eilučių

tarpusavio panašumas ne didesnis už atsitiktinę sutapimo tikimybę. Taip pat buvo skaičiuojami kiekvieno iš 8 grupių aprašymų rangų visos tiriamųjų grupės vidurkiai ir naudojantis Manno ir Whitney U kriterijumi skaičiuojamas dviejų rangų skirtumų reikšmingumas.

Vienos tiriamosios atsakymai nebuvo toliau analizuojami, nes jie netenkinio vidinio suderinamumo reikalavimo, tai yra hipotezės H_0 , kad visi tiriamosios poriniai palyginimai atlikti atsitiktiniu būdu, nebuvo galima atmesti, kai $p < 0,01$. Likusių 35 ekspertų tikimybė p , kad jų atsakymai atsitiktiniai, buvo $< 0,01$, o sujungtinumo koeficientas $-\xi > 0,7$.

Gautos tokios likusių ekspertų įvertinimų tarpusavio suderinamumo reikšmės: merginų Kendall $W = 0,797$, vaikinų Kendall $W = 0,837$ (bendras Kendall $W = 0,811$). Visais minėtais atvejais tikimybė p , kad ekspertai nesuderinti, yra $< 0,001$.

Grupių aprašymų rangų vidurkiai ir jų skirtumų reikšmingumai pateikti 2 lentelėje.

Rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai leidžia laikyti esant teisingas $H1$, $H2$, $H3$ ir $H5$ hipotezes, tai yra kitiems veiksniais nekintant, abiejų lyčių tiriamieji buvo labiausiai linkę rinktis dideles galimybes laimėti turinčias komandas, kurioms jie galėjo būti naudingi ($H1$). Negalėdami pasirinkti tokių komandų, tiriamieji buvo labiau linkę rinktis mažas galimybes laimėti turinčias komandas, kurioms jie galėtų būti naudingi, nei dideles galimybes laimėti turinčias komandas, kurioms jie negalėtų būti naudingi ($H2$). Šis pasirinkimas nepriklausė nuo komandų išsiskyrimo savo išvaizda. Negalėdami pasirinkti komandų, kurioms galėtų būti naudingi, tyrimo dalyviai rinkosi savo išvaizda neišsiskiriančias ir dide-

2 lentelė. Grupių aprašymų rangų vidurkių palyginimas

Grupių aprašymas	Merginos** N = 19	Vaikinai* N = 16	Visa grupė** N = 35	Prognuozuotas rangas
Grupė turi dideles galimybes laimėti, naudingas grupei, grupė išsiskiria	1,39	1,69	1,53	1
Grupė turi dideles galimybes laimėti, naudingas grupei, grupė neišsiskiria	2,13	2,22	2,17	1
Grupė turi dideles galimybes laimėti, nenaudingas grupei, grupė išsiskiria	5,18	5,06	5,13	3
Grupė turi dideles galimybes laimėti, nenaudingas grupei, grupė neišsiskiria	6,03 ^b	6,03	6,03	3
Grupė turi mažas galimybes laimėti, naudingas grupei, grupė išsiskiria	3,32 ^b	3,06 ^a	3,20 ^b	2
Grupė turi mažas galimybes laimėti, naudingas grupei, grupė neišsiskiria	3,92 ^b	3,38 ^a	3,67 ^b	2
Grupė turi mažas galimybes laimėti, nenaudingas grupei, grupė išsiskiria	6,45 ^b	7,00	6,70	4
Grupė turi mažas galimybes laimėti, nenaudingas grupei, grupė neišsiskiria	7,58	7,56	7,57	5

* – visų gretimų bendra raide nepažymėtų rangų skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,05$.

** – visų gretimų bendra raide nepažymėtų rangų skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,01$.

^a – skirtumo reikšmingumo $p = 0,341$.

^b – dviejų gretimų rangų skirtumas reikšmingas, kai $p < 0,05$.

les galimybes laimėti turinčias, o ne savo išvaizda išsiskiriančias, tačiau mažas galimybes laimėti turinčias komandas (H3). Galiausiai, jei tiriamieji turėjo rinktis iš dviejų komandų, kurių galimybės laimėti buvo mažos ir nė vienai iš jų jie negalėjo būti naudingi, savo apranga išsiskiriančioms komandoms buvo teikiama pirmenybė prieš apranga neišsiskiriančias komandas (H5).

Tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad turime atmesti H4 hipotezę. Net rinkdamiesi vieną iš dviejų dideles galimybes laimėti turinčių komandų, kurioms abiem jie būtų naudingi, abiejų lyčių tiriamieji pirmenybę teikė savo apranga išsiskiriančiai komandai. Išsiskyrimas apranga buvo vertinamas analogiškai, kai tiriamieji turėjo rinktis vieną iš dviejų dideles galimybes laimėti turinčių komandų, kurioms jie nebūtų naudingi arba vieną iš dviejų mažas galimybes laimėti turinčių komandų, kurioms jie būtų naudingi. Tiesa, šiuo atveju vaikinių grupėje reikšmingo skirtumo nerasta. Galima spėlioti, kad galbūt vaikams išsiskirti nėra taip svarbu kaip merginoms, tačiau mes būtume labiau linkę manyti, kad šiuo atveju skirtumas nepasiekė reikšmingumo lygmens dėl mažo tiriamųjų vaikinių skaičiaus.

Taigi šio tyrimo rezultatai pagrindžia prielaidas, kad išskirtinumo siekimas, teigiamo išskirtinumo siekimas ir siekimas būti naudingam grupei yra svarbūs veiksniai, turintys įtakos tikslo siekimo grupės pasirinkimui.

Tyrimas patvirtino prognozuotą santykinę veiksmų svarbą: iš trijų tyrinėtų grupės pasirinkimui turinčių įtakos veiksmų svarbiausias pasirodė siekimas būti naudingam grupei, o mažiausiai svarbus buvo paviršutiniško išskirtinumo siekimas. Teigiamo įvertinimo siekimas darė stipresnę įtaką tiriamųjų pasirinkimui nei paviršutiniško išskirtinumo siekimas, tačiau šio veiksnio įtaka buvo silpnesnė nei siekimas būti naudingam grupei.

Buvo spėjama, kad realizavus svarbesnius siekimus (siekimas būti naudingam ar teigiamo įvertinimo siekimas), bus savaime realizuotas ir mažiau svarbus paviršutiniško išskirtinumo siekimas ir todėl galimybė paviršutiniškai išskirti nebedarys įtakos grupių pasirinkimams. Priešingai šiam spėjimui, mūsų tyrimas parodė, kad išskirtinumo siekimas išliko svarbus ir realizavus svarbesnius siekimus.

Šio tyrimo rezultatai empiriškai pagrindžia siekimo būti naudingam svarbą renkantis tikslo siekimo grupes ir papildo H. Tajfelo ir M. Brewer šioje srityje atliktų tyrinėjimų rezultatus. Kad būtų galima išsiaiškinti, kiek šio tyrimo rezultatai tinka kitoms tikslo siekimo grupėms, o ne tik tarpusavyje konkuruojantioms sporto komandoms, reikia tolesnių tyrimų. Tačiau bent jau sporto komandos, norinčios pritraukti naujų narių, pirmiausia turėtų akcentuoti nario galimybes būti naudingam ir savo rūpinimąsi juo. Be to, jos turėtų išryškinti narystės jose prestižiškumą. Taip pat jų vadovams nereikėtų pamiršti, kad grupės nariams malonu išsiskirti net ir nereikšmingais požymiais. Motyvuojančią vertę gali turėti netgi tokios pažiūrėti mažareikšmės smulkmenos kaip išskirtinio dizaino apranga. Taigi jei žmogų norima ne tik pritraukti į grupę, bet ir joje išlaikyti kaip produktyviausiam darbu nusiteikusį narį, vertėtų pasirūpinti, kad žmogus jaustųsi naudingas ir jaustų rūpestį juo, turėtų pagrindo gerbti save ir jaustųsi gerbiamas bei kad galėtų išsiskirti ir jaustų dėmesį.

Išvados

1. Kai žmonės turi galimybę rinktis, prie kuriuos iš keleto konkuruojančių tikslo siekimo grupių prisijungti, tiek vaikinai, tiek merginos didžiausią reikšmę teikia galimybei būti naudingam grupei. Mažesnė reikšmė teikiama grupės prestižui, o mažiausia – narystės grupėje teikiamam išskirtinumui.

2. Nors siekimas būti naudingam gali būti traktuojamas kaip tam tikras teigiamo išskirtinumo siekimo atvejis, o šis savo ruožtu laikomas tam tikru išskirtinumo siekimo atveju, tiek teigiamo įvertinimo, tiek išskirtinumo siekimas lieka svar-

būs ir realizavus galimybę būti naudingam. Taigi išskirtinumo, teigiamo įvertinimo siekimas ir siekimas būti naudingam kiekvienas atskirai yra svarbūs veiksniai, turintys įtakos žmonių sprendimams renkantis tikslo siekimo grupes.

LITERATŪRA

Baumeister R. F. & Leary M. R. The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation // *Psychological Bulletin*. 1995, vol. 3, p. 497–529.

Brewer M. B. The social self: On being the same and different at the same time // *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1991, vol. 5, p. 475–482.

Brewer M. B. On the social origins of human nature // C. McGarty & S. A. Haslam (Eds.). *The message of social psychology: Perspectives on mind in society*. Oxford: Blackwell, 1997. P. 54–62.

Brewer M. B. & Brown R. P. Intergroup relations // D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.). *The handbook of social psychology*. 4th edition. New York: McGraw Hill, 1998. P. 554–594.

Brewer M. B. & Pickett C. L. Distinctiveness motives as a source of the social self // T. R. Tyler, R. M. Kramer, & M. Roderick (Eds.). *The psychology of the social self*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1999. P. 71–87.

Carver S. Ch. & Scheier F. M. *Perspectives on personality*. 3rd Ed. Boston: Allyn and Bacon, 1996.

Hogg M. & Abrams D. Towards a single-process uncertainty-reduction model of social motivation in groups // M. Hogg & D. Abrams (Eds.). *Group motivation: Social psychological perspectives*. London: Harvester Wheatsheaf, 1993. P. 173–190.

Кэндал М. Ранговые корреляции. Москва: Статистика, 1975.

Lickel B., Hamilton D. L., Lewis A., Sherman S. J., Wiecezorkowska G., Uhles N. A. Varieties of groups and the perception of group entitativity. 2000, vol. 2, p. 223–246.

Tajfel H. *Differentiation between Groups*. London: Academic Press, 1978.

Tajfel H. *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: CUP, 1982.

Turner J. C. Towards cognitive redefinitions of the social group // H. Tajfel (Ed.). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: CUP, 1982. P. 15–40.

Viliūnas V. ir Kravčenko A. Demonstravimosi elgsena ir jos motyvacija // *Psichologija*. 2000, t. 22, p. 7–24.

FACTORS AFFECTING TASK GROUP SELECTION

Visvaldas Legkauskas

Summary

Social Identity Theory and Optimal Distinctiveness Theory are two main theoretical models relevant for explanation of task group selection and identification with task groups. It is argued that while having some validity, both of those theories ignore importance of the need to be cared about manifested by striving to contribute, as a central motivational factor in identification with task groups. To test this proposition, a study was conducted in which the author assessed relative importance of optimal distinctiveness, self-esteem, and contribution motives for choice of task groups. Subjects were

35 university students (19 women and 16 men, mean age 20 years), who had had experience in team sports. Subjects were presented with a description of competitive team sports situation, in which they had to choose groups depending on their distinctiveness, prestige, and possibility to contribute to the group results. Results indicate, that all three factors had an independent motivating value. Of the three, possibility to contribute to the group results was the most important factor, followed by group prestige, which was in turn followed by group distinctiveness.

Įteikta 2002 05 07